

MINISTRY IN THE PRESIDENCY

REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**Private Bag X860, Pretoria, 0001, Tel: 012 473 0164, Cape Town
8000, Tel: 021 464 2100**

**Tshiṭatamennde tsha Muphuresidennde Vho Cyril Ramaphosa nga
ha Mvelaphanda yo no swikelwaho kha Ndingedzo dza Lushaka dza
u Langa Dwadze la COVID-19**

**Union Buildings, Tshwane
27 Fulwi 2021**

Maafrika Tshipembe vha hashu,

Muphuresidennde washu wa kale Vho Nelson Mandela vho vhuya vha ṅwala uri:

*“I have walked that long road to freedom. I have tried not to falter; I have made
missteps along the way.*

*“But I have discovered the secret that after climbing a great hill, one only finds that
there are many more hills to climb”.*

Sa shango, ro no ṭangana na ṅṅha mbili dzi shushaho dza u kavhiwa nga vairasi ya
corona.

Hezwi ro zwi kunda nge ra dzhenelela nga u ṭavhanya nahone nga ṅṅila yo fhelelaho
kathihi na nga u shumisana ri tshi itela u langa u phadalala ha vairasi iyi kathihi na
u tsireledza miṭa yashu, zwitshavha zwashu na riṅe vhaṅe.

Zwazwino ro livhana na inwe khaedu khulwane vhukuma, tshinwe tshikwara tshine ra tea u tshi gonya.

Maduvhani a fumimbili o fhiraho, ndo amba navho ndi tshi vha tsivhudza nga ha uri luṭa luswa lwa vhuraru nahone lu shushaho lwa u kavhiwa nga vairasi iyi zwazwino lwo thoma kha vhunzhi ha mavundu ashu, nahone lu khou phadalala.

Tshivhalogute tsha u kavhiwa huswa nga duvha tshi vho vha nṭha kavhili, zwa u valelwa vhuongeloni na zwone zwi khou engedzea, ngeno mpfu dzi vhangwaho nga COVID-19 dzi tshi khou engedzea nga 50%.

Zwazwino musi ndi tshi khou amba na vhone madekwana ano, tshiimo tsho no nana.

Sa zwine zwa khou itea kha manwe mashango fhanu kha dzhangu la Afrika, u kavhiwa ha vhatu nga vhunzhi nga vairasi iyi hu khou dovha hafu u itea na fhanu kha lashu la Afrika Tshipembe.

Senthara dza Ndangulo na Tsireledzo ya Malwadze dza Afrika dzo vhiga uri luṭa lwa vhuraru lwa vhulwadze uvhu ndi lune zwazwino lwa vha kati kha dzhangu.

U swika zwino, Mashango a re Mirado ya Mbumbano ya Afrika o vhiga zwiwo zwa u kavhiwa zwi fhiraho 5.2 milioni khathihi na mpfu dzi fhiraho 138 000 dzo vhangwaho nga COVID-19.

Vairasi ya COVID-19 ye ya swika fhanu kha shango lashu nga nwedzi wa Thafamuhwe nwha wo fhelaho yo bvela phanda na u shanduka, i tshi sika dzinwe tshaka ntswa.

Vhorasaintsi vhashu vho ri vhudza uri vairasi iyi ya COVID-19 i na tshaka nnzhi.

Nwha wo fhelaho, ro tangana na lushaka lwu vhidzwaho **Beta**.

Nga nṭha ha zwenezwo, zwazwino ro no vha na lushaka lwu vhidzwaho **Delta**.

Lushaka ulwu lwa vairasi iyi lwo thoma u wanala fhalu shangoni la India mafheloni a nwedzi wa Thafamuhwe uno nwha, fhedzi zwazwino lwu vho wanala kha mashango a swikaho 85.

Lushaka ulwu lwu vhidzwaho **Delta** ndi lwe lwa phadalala sa mulilo wa daka kha la India nga ndila i ofhisaho.

Holwu lushaka lwa **Delta** ndi lwe zwazwino lwa tumbulwa na kha mavundu ashu mananu, ane a vha Kapa Vhubvavha, Free State, Gauteng, KwaZulu-Natal na Kapa Vhukovhela.

Vhutanzi vhune ra vha naho ndi ha uri holwu lushaka lwa **Delta** lu khou dzhia vhuimo ha lushaka lwa **Beta** lwe lwa vha lwu lwone lwo andesaho shangoni lashu u swika zwino, nga u tavhanya.

Ri khou vhilahedzwa nga luvhilo lune lushaka ulwu lwa vairasi iyi lwa khou phadalala ngayo.

Tsha u thoma, nga muladu wa uri lu kona u fhirela nga u ṭavhanya u fhirisa dziñwe vairasi dze dza vha dzi tshi khou leleda muyani tshifhinganani tsho fhiraho, zwine zwa amba uri zwo leluwa u nga i wana nga kha u kwamana ha vhatu.

Lu khou humbulelwa uri lu kona u fhirela kavhili musi lu tshi vhambedzwa na ulwo luñwe lushaka lwu vhidzwaho **Beta**.

Tsha vhuvhili, nga mulandu wa uri lu kona u fhirela nga u ṭavhanya, lu nga fhedza nga u kavha vhatu nga vhuñzhi.

U fana na dziñwe tshaka dza vairasi dzo fhiraho, na yeneyi vha nga i fhirisela kha vhañwe vhatu ngeno vha sa zwi ðivhi uri vha nayo.

Tsha vhuraru, zwazwino hu na vhuñanzi ha zwa saintsi vhune ha khou bvelela ha uri vhatu vho vhuñyaho vha kavhiwa nga lushaka lwa vairasi ya **Beta** a vha na tsireledzo yo fhelelaho kha lushaka lwa vairasi ya **Delta**, nahone vhuñzhi havho vha fhedza nga u dovha vha kavhiwa hafhu.

Tsha vhuña, ngauri lushaka ulwu lu fhirela nga u ṭavhanya, maga e ra a dzhia u swika zwino u itela u langa u phadalala ha vairasi iyi a nga vha a songo tsha lingana kha u fhungudza phiriselo iyi.

Hu na zwinzhi zwine ra si zwi ðivhe nga ha lushaka ulwu lwa vairasi.

Sa tsumbo, a zwi tou vha khagala arali lu tshi vhangana dziñwe tsumbadwadze dzo kalulaho.

Zwidodombedzwa zwa mathomoni u bva kha mañwe mashango zwi sumbedza uri a dzo ngo tou kalulesa.

Mivhigo u bva kha mañwe mashango, hu tshi katelwa na kha dzhangano ḷashu, na yone i sumbedza uri zwa u kavhiwa khathihi na malwadze ane a vha na tsumbadwadze dzi vhonelelaho kha vhana zwi nga wanala zwo andesa kha lushaka ulwu lwa *delta*, naho hu na uri tshivhalogute tsha u kavhiwa tshi tshi khou dzula tshi fhasi kha tsha vhaaluwa.

Zwa u phadalala nga u ṭavhanya ha ulwu lushaka lwa vairasi ndi thaidzo khulwane vhukuma.

Naho hu na uri a lu ngo tou kalula nga u ralo, luvhilo lune vhatu vha khou kavhiwa ngalwo lu nga livhisa kha u lwala ha vhatu vhanzhi khathihi na u toda dzilafho nga tshifhinga tshithihi.

Ri fanela u tevhedza maga o fhambanaho a tsireledzo.

U swika namusi, tshivhalogute tsha zwiwo zwiswa zwa u kavhiwa kha mañvha a 7 u mona na shango, tshi vho fhira tshivhalo tsha nthesa tsha luña lwa u thoma kha ñwedzi wa Fulwana ñwaha wo fhelelaho, nahone hu si kale tshi do fhira tshivhalo tsha

nthesa tsha luṭa lwa vhuvhili lwa u kavhiwa lwe ra lu tshenzhema nga ṅwedzi wa Phando uno ṅwaha.

Vunḁu ḁa Gauteng zwazwino ndi ḁone ḁine ḁa vha na zwiwo zwa u kavhiwa zwi fhiraho phesenthe dza 60 kha shango ḁoṭhe.

Nga nḁa ha vunḁu ḁa Kapa Devhula na ḁa Free State, tshivhalo tsha u kavhiwa tshi khou engedzea nga u ṭavhanya kha aya maṅwe mavunḁu oṭhe.

Ri tea u dzula ro fhaṭuwa kha mavunḁu a Kapa Devhula na Free State, sa izwi a tshi nga vha na u engedzea lwa vhuvhili ha zwiwo zwa u kavhiwa arali ulwu lushaka luswa lwa vairasi lu tshi nga phaḁalala u swika na hanengei.

Roṭhe ri khou fanela u vhilahedzwa nga zwine ra khou vhona zwi tshi khou itea zwazwino phanḁa hashu.

Muṅwe na muṅwe washu u na khonani, muraḁo wa muṭa kana mushumisani we a vhuya a kavhiwa.

Ndi vhathu vha si gathi kha shango ḁashu vhane a vha athu swika he vha ḁiwana vha tshi tea u vhulunga muraḁo wa muṭa wavho, khonani kana muthu ane vha mu funa we a lovha nga mulandu wa uvhu vhulwadze.

Ri nga fhasi ha ndangulo ya luṭa lu vhavhaho lune u ya nga tsumbo dza zwine zwa khou itea, zwi vhonala lu tshi nga lu ḁo hulela u fhira idzo dziṅwe dza u ranga.

Maṭhakhe a luṭa ulwu lwa vhuraruru a vhonala a tshi ḁo vha mahulwane u fhira ayo a nṭha idzo dziṅwe mbili dzo fhiraho.

Luṭa lwa u thoma lwo fhedza vhege dza 15. Luṭa lwa vhuvhili lwa fhedza vhege dza ṭahe.

A ri ḁivhi uri ulwu luṭa lwone lwo ḁo dzhia tshifhinga tshingafhani, fhedzi tsumbo dzi sumbedza uri lu nga fhedza tshifhinga tshilapfu.

Ndi a zwi ḁivha uri hezwi ndi zwithu zwa u fhedzisela zwine vhuzhi ha vhoiwe na tama u zwi pfa.

Roṭhe ro ḁiwana ri tshi tea u konḁelela zwithu zwi konḁaho vhukuma kha ṅwaha wo fhelaho na hafu yawo.

Ri nga vha ro humbula uri sa izwi vhutshilo ho vha vhu tshi khou vhuyelela ngonani nga zwiṭuku, ri nga humela u tshila nga nḁila yo ḁoweleaho musi ho sedzwa milayo ya mutakalo wa tshitshavha.

Khamusi ri nga vha ro netiswa nga u ambara maski musi ri kha zwiendedzi zwa nnyi na nnyi, he ḁiṅwe ḁuvha ra fhedza ro dzhia tsheo ya u tou bvula. Musi ri tshi vhona hu si na ane a zwi hanedza kana u sumbedza u vhilahela, ra mbo ḁi litsha u ambara.

Ri dzhenela maguvhangano a matshilisano ro ambara maski, fhedzi ra i bvula musi ro no vha nga ngomu.

Musi ri tshi t̄angana na khonani na vhafunwa vhashu, ri a kuvhatedzana, ra khisana khathihi na u khaḁana, ri tshi tenda uri roṭhe ro tsireledzea.

Ri bvela phanḁa na u t̄angedza thambo dza maguvhangano a matshilisano na minyanya, ra dovha hafhu ra dzudzanya yashu riṅe vhaṅe.

Ngoho i vhavhaho ndi ya uri zwiito zwa u sa londa zwi vha na masiandaitwa

Ri tea u ḁilonda ra bvela phanḁa na u vha na t̄hogomelo tshfHINGA tshoṭhe.

Ri tea u tevhedza milayo ya mutakalo wa tshitshavha ine ya vha hone u itela tsireledzo yashu na ya vhaṅwe vhathu.

Zwa u tsireledzwa ha mashumele avhuḁi a zwiimiswa zwashu zwa mutakalo uri zwi kone u shuma nga nḁila yavhuḁi musu hu tshi khou vha na u engedzea ha u kavhiwa nga vairasi iyi ndi tshipikwa tshashu tshihulwane.

Mavunḁuni o fhambanaho, zwiimiswa zwashu zwa mutakalo zwa muvhuso, zwi khou kundelwa, ngeno zwiimiswa zwa phuraivethe na zwone zwi fhasi ha mutsiko muhulu.

Naho zwibadela zwashu zwo lingedza nga nḁila dzoṭhe u ṅea vhalwadze vhudzulo, mimbete ya kha Yunithi ya T̄hogomelo yo Fhelelaho (ICU) i kha ḁi t̄ahela.

Zwine ra khou zwi vhona ndi zwa uri maga a ndangulo ane a vha hone zwazwino ha ngo eḁana kha u fhungudza luvhilo na tshikalo tsha huṅwe u kavhiwa huswa.

Musi ri tshi khou sedza kha uri ndi maga afhio ane ra tea u a dzhia, ro tevhedza maitete a khwinesa a dzitshaka khathihi na zwidodombedzwa zwa saintsi u bva kha ngudo dzo fhambanaho u mona na lifhasi.

Tshipikwa tshashu ndi u khaula hoyu mutevhe wa phiriselo nga u fhungudza vhukwamani ha vhukati ha vhathu hu u itela u thusa u tsitsela fhasi tshivhalo tsha u kavhiwa.

U ya nga ngeletshedzo ya zwa saintsi ye ra i wana u bva kha Komiti ya Vhueleletshedzi ha Minisṭa na vhukwamani vhune ha khou bvela phanḁa na mavunḁu ashu khathihi na mimasipala mihulwane hu tshi katelwa na vharangaphanḁa vha zwa sialala, khathihi na u ya nga themendelo ya Khoro ya Thuso ya Tshitzhili tsha coronaya Lushaka, Khabinethe yo dzhia tsheo ya uri shango ḁi fanela u vheva kha Leveḁe ya 4 ya Tsivhudzo yo khwiṅiswaho.

Khabinethe yo dzhia tsheo ya uri u khwaṭhisedza uri zwine ra khou ita zwo fanela nahone zwo lugela tshiimo tshine ra vha khatsho zwazwino, nyiledzo dza u engedzedza dzine ra khou dzi ḁivhadza madekwana ano dzi ḁo shuma lwa maḁuvha a 14 a ḁaho.

Ri ḁo sengulusa mvelelo dza haya maga nga murahu ha maḁuvha a 14 u itela u vhona arali a tshi tea u bvela phanḁa kana u shandukiswa.

Ngauralo, maga a tevhelaho a do tea u thoma u shuma u mona na shango lothe u thoma matshelo, nga Musumbuluwo, wa la 28 Fulwi u swika nga Swondaha, ya la 11 Fulwana 2021:

- Maguvhangano othe – Zwi si na ndavha uri ndi a ngomu kana nga nnda ha tshifhato – o iledzwa. Hezwi zwi katela maguvhangano a zwa vhurerele, a polotiki, a mvelele na a matshilisano.
- Mbulungo na u fhiswa ha zwitumbu zwo tendelwa, fhedzi vha dzheneli vhazwo a vha faneli u fhira 50 nahone maga othe a u sia tshikhala vhukati hau na muñwe muthu khathihi na a tsireledzo ya mutakalo, a fanela u tevhedzwa.
- Milindelo, maguvhangano a nga murahu ha mbulungo na maguvhangano a 'vhuambo ha u diphina nga murahu ha mbulungo' a zwo ngo tendelwa.
- Fhethu ha nnyi na nnyi, u fana na dzibitshi na dziphakha, hu do dzula ho vula. Fhedziha, a hu na maguvhangano ane a do tendzelwa.
- Tshiimo tsha shishi tshi do thoma nga awara ya 9 nga madekwana u swika nga awara ya 4 nga matsheloni, nahone zwifhato zwothe zwine zwa si vhe zwa mishumo ya ndeme, zwi do tea u vala nga awara ya 8 nga madekwana.
- Thengiso ya halwa ha u nwela hanefho kana ha u tuwa naho yo iledzwa. Komiti ya Vhuelethshedzi ha Minista yo eletshedza uri nyiledzo dzi si gathi dze dza vha dzo tiwa tshifhingani tsho fhelaho, a dzo ngo tou shuma nga u ralo nahone nyiledzo idzi dzi do fhungudza mutsiko une wa vhewa kha tshumelo dza zwa maongelo nga mulandu wa zwiwo zwa shishi zwi vhangwaho nga mahalwa.
- Nga mulandu wa thaidzo dza tshivhalo tsha u kavhiwa tshi re ntha fhanu Gauteng, mutshimbili wa u bva kana u dzhena vunduni hu u itela madalo a zwa vhumvumvusi, zwi do iledzwa. Hezwi a zwi kateli madalo a zwa mishumo, mabindu kana a zwa mbambadzo, u tshimbila nga u shumisa vhukavhamabufho kana u itela vhuendedzi ha thundu.

Arali zwazwino vha siho fhethu hune vha dzula hone, vha do tendelwa u humela hayani, hu nga vha u dzhena kana u bva kha vundu la Gauteng.

- Madalo a u ya mahayani a vhaaluwa, zwiimiswani zwa ndondolo na vhuñwe 'vhupo ho tsitsikanaho' a do iledzwa. Dzikhefi na mañwe mavhengele a u lela hone zwiliwa zwi do tendelwa fhedzi u rengisa zwiliwa zwa u renga wa tuwa nazwo kana zwa u tou diselwa hune wa dzula hone. Hezwi ndi nga mulandu wa uri a zwi konadzei uri vharengivhane vha shumisa luambo lwa zwanda vha ambare masiki yavho musi vha tshi khou la kana u nwa afha ngomu zwifhatoni izwi.

Zwa u valwa ha zwikolo na zwiñwe zwiimiswa zwa pfunzo u itela maduvha a vhuawelo a vhuriha zwi do sendedzwa phanda.

Zwikolo zwi do thoma u vala nga Lavhuraru, la 30 Fulwi 2021, nahone zwikolo zwothe zwi khou lavhelwa u vha zwo valwa mafheloni a vhege yeneyo, nga Lavhutanu, la 02 Fulwana 2021.

Kilasi dzine ha tou vha na vhukwamani ha vhatu kha zwiimiswa zwa pfunzo dza ntha dzi do guma nga Lavhuraru, la 30 Fulwi 2021, hune ha do tou vha na tswikelo thukhu kha zwiimiswa izwi.

Fhedziha, madzulo a matshudeni a do dzula o vula.

Minista vha Pfunzo ya Mutheo na vha Pfunzo dza Ntha, Saints na Vhutumbuli vha do netshedza zwidombedzwa u ya phanda nga ha nzudzanyo idzi.

Maga ane ra khou a vhea zwazwino o dzudzanywa nga ndila ine a tendela hu tshi vha na u bvela phanda ha mishumo minzhi ya zwa ikonomi u ya nga hune zwa nga konadzea ngaho, ngeno nga thungo hu tshi khou di vha na u langwa ha u phadalala ha vairasi.

Mabindu manzhi a do bvela phanda na u shuma lwo fhelelaho nahone ha nga do kwamea.

Tshipikwa tshashu ndi u fhungudza vhukwamani ha vhatu ngeno nga thungo ri tshi khou tsireledza ikonomi.

Ndi khou toda u ombedzela zwauri zwi dzula zwi khombekhombe kha muñwe na muñwe u ambara masiki wa tshifhatuwo une wa vala ningo na mulomo tshifhinga tshothe musu e fhethu ha nnyi na nnyi.

Ndi mulandu wa vhugevhenga u sa ita nga u ralo.

Vhane na vhalangi vha zwifhato zwa nnyi na nnyi, senthara, mavhengele, dzikhefi, thekhisi na mabasi vhothe vha na vhudifhinduleli ha u vhona uri vhatu vhane vha vha ngomu afho zwifhatoni zwavho kana ngomu kha zwiendedzi zwavho vho ambara maski.

Vhatholi vhothe vha fanela u tendela vhashumi vhavho uri vha shume vhe hayani afho hune zwa konadzea hone, nahone vha fanela u fhirisela phanda nyendo dzothe dzine dza si vhe dza ndeme khathihi na maguvhangano a henefho mishumoni.

Muvhuso u do vhea maga a u fhungudza tshivhalo tsha vhashumi vhawo vhane vha tea u tou divhonadza mishumoni, ngeno nga thungo u tshi khou tea u vhona uri a hu khou vha na u thithisea ha mishumo na tshumelo dza muvhuso.

Zwenezwo musu hedzi nyiledzo dzi tshi khou thoma u shuma, ri khou di bvela phanda na u shuma ro livha kha u khwathisa mashumele a sisiteme yashu ya mutakalo.

Kha vundu la Gauteng, zwa u xeelwa nga vhunzhi ha vhukoni ha mashumele nga mulandu wa u bvela phanda na u valwa ha vhuongelo ha Charlotte Maxeke, zwi khou engedza mutsiko kha mañwe maongelo.

Ri khou ita zwothe zwine ra nga kona u itela u netshedza mimbete ya u engedzedza khathihi na u tavhanyisa zwa u vulwa ha vhuongelo ha Charlotte Maxeke.

Zwazwino, vunḁu la Gauteng lo ita uri hu vhe na miḁwe mimbete ya u ḁadzisa i linganaho 830 nga u fhirisela phanḁa miaro ine wa tou ḁinangela tshifhinga tsha u ita khathihi na miḁwe mimbete ya 400 yo fhatwaho hu tshi shumiswa thekhinoḁodzhi yo fhambanaho ine ya khou thoma u shumiswa zwazwino.

Ri khou ambedzana na vhabveledzi vha okisidzheni ya dzilafho uri vha engedze mveledziso yayo uri i kone u katela nyengedzedzo ya tshivhalo tsha u kavhiwa tshine tsha khou lavhelelwa.

Ri khou dzula ri tshi lavhelesa u vha hone ha tshiḁoko tsha PPE khathihi na tshiḁoko tsha mishonga u itela uri ri kone u dzhenelela musi ri tshi vhona uri tshiḁoko tshi khou fhungudzea.

Muhasho wa Mutakalo wa Gauteng u khou thola vhashumi vha u engedzedza u itela u tikedza vhuhulu ha mushumo wo no engedzeaho.

Vha *Solidarity Fund* (Tshikwama tsha Vhuthihi ha dzitshaka) vho netshedza masheleni a linganaho R16 miḁioni u itela u tikedza zwa u tholwa na u rumelwa ha vhaḁwe vhaongi kha maongelo a Gauteng hu tshi itelwa u tikedza tshigwada tsha mutakalo tsha maswole tshe tsha rumelwa henefho.

U itela u khwaḁhisedza uri hu khou vha na fhethu ha mimbete ya vhuongelo ho linganaho, ro ḁiwana ri tshi khou tea u shandukisa ḁisedzo ya tshumelo u itela uri hu vhe na vhukoni kha mashumele a u lafha avho vhane vha vha na vhwadze ho kalulaho ha COVID-19.

Ri khou ya phanḁa na mbekanyamushumo ya muhalelo ya lushaka ine ya khou engedzea nga u ḁavhanya.

Mbekanyamushumo yo thoma u fara luvhilo luhulwane lwe ha swikelwa mvelaphanḁa khulwane zwenezwo musi musi ri tshi khou bvela phanḁa nayo.

U tou bva vhukati ha vhusiku ha mulovha, vathu vha hanefha kha 2.7 miḁioni fhanḁo Afrika Tshipembe vho ḁanganedza phimamushonga ya khaelo.

Kha vhege yo fhelaho, tshivhalo tsha muhalelo tsha ḁuvha tsho fhira 100 000.

Kha maḁuvha mararu o fhiraho, ro ḁanganedza dziḁwe phimamushonga dza u ḁadzisa dzi linganaho miḁioni dza 1.2 dza khaelo ya Johnson & Johnson na dziḁwe dzi linganaho miḁioni dza 1.4 dza khaelo ya Pfizer u bva kha vha tshiimiswa tsha COVAX.

Nga mulandu wa hedzi dziḁwe ḁisedzo dza khaelo dza u ḁadzisa, ri vho ḁo kona u engedza luvhilo lwa muhalelo nga u ḁavhanya kha ino vhege na kha vhege dzi tevhelaho.

Zwi tshi tevhedza pulane yashu ya lushaka ya u netshedzwa ha khaelo, vhashumi vha ndondolamutakalo vha fhiraho 950 000 vho no haelwa u swika zwino u mona na shango loḁhe nahone zwa u ḁiḁwalisela khathihi na u haelwa ha itshi tshigwada zwi khou bvela phanḁa.

Luṭa lwa vhuvhili lwa puḷane yashu ya u netshedzwa ha khaelo na lwone lwo tshimbila zwavhuḍi hune fulo ḷa u ḍiṅwalisela na u haelwa ha vhatu vha miṅwaha ya 60 na u fhira wav ha u tshi khou bvela phanda na u anwa mitshelo yavhuḍi.

Naho hu na uri ri kha ḍi tea u swikela vhadzulapo vhoṭhe vha humbulelwaho u swika miḷioni ṭhanu kha hetshi tshigwada, vundu ḷiṅwe na ḷiṅwe zwazwino ḷo no thoma na fulo ḷa u kungedzela tshitshavha hu tshi itelwa u thusa vhaaluwa vhashu kha zwa u ḍiṅwalisa na u ṭanganedza mihaelo yavho.

U swika zwino vhatu vha linganaho 3.8 miḷioni vho no ṅwalisa kha Sisiteme ya Zwidodombedzwa zwa Muhaelo ya Eḷekithroniki (EVDS)

Mbekanyamushumo ya muhaelo wa lushaka i ḍo bvela phanda nga fhasi ha zwigwada zwiraru zwo bulwaho.

Tshigwada tsha u thoma ndi tsha vhadzulapo vhoṭhe vha tshi khethekanywa u ya nga miṅwaha yavho.

Tshigwada tshi tevhelaho tsha vhatu vha miṅwaha ya 50 u swika kha ya 59 vha nga thoma u ḍiṅwalisela nga ḷavhuṅa, ḷa 01 Fulwana 2021 nahone muhaelo wa tshigwada itshi u ḍo thoma nga ḷavhuṅa, ḷa 15 Fulwana 2021. Tshigwada tsha vhuvhili tsho no ḍi thoma kha vhatu vane vha shuma kha sekhithara ya zwa pfunzo ya mutheo, hune ho rekhodiwa uri ho no haelwa vhatu vha linganaho 184 000 u swika zwino.

Tshigwada tsha vhuraru tsho lavhelesa kha mapholisa na vhaṅwe vhashumi vha tsireledzo.

Ri ḍo thoma u haela tshigwada itshi nga Musumbuluwo, wa ḷa 5 Fulwana 2021.

Tshigwada tsha vhuṅa tshi kha mbekanyamushumo dza mishumoni kha sekhithara dza ndeme dza ikonomi dzi fanaho na migodi, vhumagi na ṅdowetshumo ya dzithekhisi.

Ndi khou tama u ita khuwelelo kha avho vhoṭhe vho teaho uri vha ḍiṅwalisele khaelo yavho, hu nga vha nga inthanethe, nga SMS, nga founu kana nga u tou ḍivhonadza.

Ri ḍo bvela phanda na u shumisana na vhashumisani vhashu vha zwa matshilisano khathihi na zwitshavha u itela u swikela vhatu nga vhunzhi nahone nga u ṭavhanya u ya nga hune zwa nga konadzea ngaho.

Maafrika Tshipembe vha hashu,

Hu kha ḍi vha na mavharivhari manzhi ane a khou ambeswa nga ha khaelo ya COVID-19.

Mafhungo ane asi vhe ngoho a khou phadaladzwa kha zwigwada zwa *WhatsApp*, kha vhudavhidzani ha kha, na nga mulomo nga ha khaelo ya *COVID-19*, hune ha ambiwa uri khaelo a yo ngo tsireledzea, I nga vha lwadza, kana uri a i shumi.

Ndo no di zwi amba u thomani, nahone ndi tama u zwi dovholola: ri humbela uri vha humbule vhukuma phandaha musu vha tshi putedza batheni ya u kovhana mafhungo na vhañwe kana ya u rumela mafhungo ayo.

Ri humbela uri vha dzhielesha tshinyalelo ine vha nga vha vha tshi khou i vhangana.

Vha khou phadaladza dzhenuwu, nyofho na ndado nga tshifhinga tshi songo teaho.

Vhutanzi ha zwa saintsi vhu re phanda hashu vhu sumbedza uri khaelo dzi a shuma. Dzo tsireledzea. Dzi a shuma zwavhudi, nahone dzi a phulusa matshilo.

Arali vha na mbudziso ifhio na ifhio nga ha khaelo, kana arali vha tshi pfa vha tshi timatima nga ha tshiñwe na tshiñwe, ri humbela uri vha lavhelese kha mafhungo ane a khou netshedzwa nga vha Mhasho wa Mutakalo na ayo a bvaho kha madokotela.

Vha nga di vha vhe na mbudziso arali khaelo dzine dza khou shumiswa zwazwino dzi tshi shuma zwavhudi kha u thivhela vhulwadze vuhulwane kana zwa u valelwa vhuongeloni nga mulandu wa ulwu lushaka luswa lwa vairasi.

Hu na vhanzi ha uri khaelo dzine ra khou dzi shumisa fhanu Afrika Tshipembe dzi a shuma zwavhudi kha u lwa na lushaka lwa vairasi lwa delta.

Komiti ya Vhuetshedzi ha Minista kha zwa Khaelo i do bvela phanda na u dzhiela nsha zwidombedzwa zwothe zwine ya vha nazwo nahone i do divhadza ngetshedzo dzayo musu vhanzi vhuswa vhu tshi bevelela.

Ri tea u dovha hafhu ra humbula uri vhañwe vha vhatu vho no haelwaho vha nga dovha hafhu vha kavhiwa, zwi si na ndavha uri ndi lushaka lufhio lwa vairasi, ngauri a hu na khaelo na nthihi ine ya tou shuma lwo fhelelaho.

Hune vhatu vho no haelwaho vha wanala vha tshi dovha hafhu vha kavhiwa, vhatu vhenevho vha vha na tsumbadwadze dza fhasisa kana dzi sa vhanali .

Zwa ndemesa ndi zwauri khaelo ifhio na ifhio ine ra khou i netshedza i do vha tsireledza kha vhulwadze vhu shushaho, u valelwa vhuongeloni na kha tshiñwe tsha ndemesa, tshine tsha vha lufu.

Ndi khou dovha hafhu nda toda u humbudza vhatu vha Afrika Tshipembe uri ri tea u bvela phanda na u tevhedza tsumbamaitete dza zwa mutakalo wa tshitshavha naho arali ro no haelwa.

U bva tshe dzwadze ili la thoma, maitete ashu a u dzhenelela a lushaka o di dzulela u rangwa phanda nga vhadivi vha zwa mishonga vho diimisela, vhashumi vha ndondolamutakalo na vhorasaintsi.

Ri tea u vha livhuwa zwihulwane kha mushumo wavho wavhudi na vhuimiseli havho.

Ngauralo, zwi a vhavha vhukuma musi vharangaphanda vha zwa polotiki vha tshi swika hune vha thoma u sasaladza na u nyefula vhathu avho musi vha tshi khou ita mushumo wavho we vha tetshelwa wone .

Ri tea u zwi humbula uri vha Maandalanga a Vhulanguli ha Zwibveledzwa zwa Mutakalo a Afrika Tshipembe (SAHPRA) ndi vhalanguli vho diimisaho nga vhothe vhane vha lavhelesa fhedzi kha vhuṭanzi ha zwa saintsii u itela u khwaṭhisedza tsireledzo, vhunzani na mashumele avhuḍi vha tshi itela mutakalo wa tshitshavha.

SAHPRA i tea u tendelwa u ita mushumo wayo hu si na u shushedzwa kana u dzhenelela ha polotiki u itela uri musi khaelo dzi tshi tendelwa, tshitshavha tshi vhe na fulufhelo la uri khaelo dzo tsireledzea, ndi dza maimo a nṭha nahone dzi do shuma.

Mafrika Tshipembe vha hashu,

U bva tshe shango lashu la vhiga tshiwo tsha u thoma tsha iyi vairasi i re khombo ngaurali, ro swika he ra zwi pfesesa uri ri rothe kha hezwi.

Naho hu na uri ro vha ro fulufhela uri dwadze ili li do fhira nga u tavhanya, zwazwino ri vho zwi divha uri ngoho ndi ya uri a zwo ngo ralo.

Hu nga di vha hu na u timatima kha gondo le dwadze ili la fara, fhedzi hu tou vha na tshithu tshithihi fhedzi tshi re khagala.

Ri nga kona u ditsireledza nahone ri tea u bvela phanda na u ditsireledza nga ndila ya khwiṅesa ine ra i divha.

Maga a mutakalo wa tshitshavha o lingwaho a wanala a tshi shuma ane a khou di bvela phanda na u shumiswa u swika zwino, a kha di vha one ndila ya khwiṅesa ya u lwa na dwadze ili.

Ha ngo tangananana, ha konḍi nahone ha duri.

Naho a tshi nga ri khakhisa nga ndila dzo fhambanaho, zwi tou vha khagala uri a kha di vha khwiṅe u fhirisa u lwala lwo kalulaho lune wa fhedza nga u valelwa vhuongeloni.

Ri tea u ambara maski tshifhinga tshothe musi ri fhethu ha nnyi na nnyi.

Ri fanela u tamba kana u sanithaiza zwanda zwashu tshifhinga tshothe.

Ri fanela u sia tshikhala vhukati hashu na vhaṅwe vhathu.

Nga nṅa ha musi zwo tou tea uri vha bve, ri humbela uri vha dzule hayani.

Arali vha tshi khou lwala vha dovha vha vha na tsumbadwadze dza fhasisa dza COVID-19, vha tea u dikhethela thungo, zwi tshi katela na kha vha muṭa wavho.

Arali vho swika he vha vha tsini na muthu o kavhiwaho nga COVID-19, vha fanela u dikhethela thungo lwa maḍuvha a 10.

Arali vha lingwa vha wanala vho kavhiwa, kha vha divhadze vhathu vhe vha vha na vhukwamani navho uri vhathu avho vha kone u ditsireledza khathihi na u tsireledza vhañwe.

Rothe ri na vhudifhinduleli hu si kha mitakalo yashu fhedzi, ri dovha hafhu ra vha na vhudifhinduleli na kha mitakalo ya avho vhane vha vha tsini na riñe.

Naho dwadze ili li tshi vhoneala li tshi netisa, zwi hone zwine ra nga ita.

Tsheo dzine ra dzhia, dzi nga thusa u langa dwadze ili.

Ri bva kule. Ro kondelela dumbu heli lwa tshifhinga tshi linganaho ñwaha na hafu.

Ro pfuka kha vhukonzi vhunzhi khathihi na zwickhukhulisi.

Ri kha di vha ro ima ngauri ri vhathu vha kondelelaho vhe vha fhenya zwi kondahho tshifhinga tshinzhi kha divhazwakale yashu.

Zwazwino luṭa lwa vhuraru lu khou kuvhanganya maanda na nungo.

Ri khou dovha hafhu ra diwana ri kha tshifhinga tshi kondahho kha nndwa yashu ya u lwa na dwadze ili.

Kha ri kuvhanganye nungo dzothe dzine ra vha nadzo, ri vhuise mafufufulu othe e ra vha ro a vhetshela thungo, ri farelele ro kwhaṭha u vhuya u swika holwu luṭa, na lwone lu tshi fhira.

Zwithu zwi do vhuyelela ngonani.

Ro no di gonya zwickwara zwinzhi murahu, na tshenetshi ri do tshi gonya.

Ri do zwi ita nga u shumisana, sa musi ri tshi dzulela u zwi ita nga u ralo.

Ndi khou amba ngauralo ngauri ndi na fulufhelo kha vhoiwi, vhathu vha Afrika Tshipembe.

Ndi a zwi divha uri vha do bvela phanda na u ita zwo teaho nahone zwo fanelaho u itwa.

Nahone ndi a zwi divha uri naho zwithu zwa konda hani, a ri laṭeli thaula.

Mudzimu kha vha fhaṭutshedze Afrika Tshipembe na u tsireledza vhathu vhaḽo.

Ndi a livhuwa.